

Лукашенко Є.М.

«Суспільство вільних» Фрідріха фон Гаєка

У статті проаналізовано погляди видатного австрійського вченого Фрідріха фон Гаєка про суспільство вільних людей та правила справедливої поведінки, що його утворюють, розкрито сутність та особливості бачення вченим вільного суспільства.

Ключові слова: свобода, демократія, індивід, більшість, меншість, суспільство, влада, уряд, держава.

В статье проанализированы взгляды выдающегося австрийского ученого Фридриха фон Хайека об обществе свободных людей и правилах справедливого поведения, его образующих, раскрыта сущность и

особенности видения ученым свободного общества.

Ключевые слова: свобода, демократия, индивид, большинство, меньшинство, общество, власть, правительство, государство.

The article analyzes the views of the outstanding Austrian scientist Frederick von Hayek on the society of free people and the rules of fair behavior that make up, reveals the essence and peculiarities of the vision of the scientists of a free society.

Key words: freedom, democracy, individual, majority, minority, society, power, government, state.

УДК 316.2:340.114](436)«19»Гаєк

Лукашенко Є.М.,
аспірант кафедри теорії та історії
політичної науки
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Фрідріх фон Гаєк, спостерігаючи за розвитком демократії у світі, особливо в західних країнах, помітив занепад віри у неї. Сам термін «демократія» втратив свій початковий зміст та став вживатися на означення багатьох речей. Демократія найчастіше почала означати рівність, хоча істинне значення поняття «демократія», на думку Гаєка, – це особлива процедура прийняття урядових рішень, що не має відношення до якоїсь конкретної мети.

Фрідріх фон Гаєк пише: «Але навіть абсолютно тверезе, позбавлене яких би то ні було сентиментів розуміння демократії, яке трактує її просто як конвенцію, що забезпечує мирну передачу влади, передбачає такий ідеал, за який варто боротися до кінця, тому що в ній – наш єдиний захист, нехай у даний час і не дуже надійний, проти тиранії» [5, с. 329]. Хоча демократія сама по собі не є свободою, вільною при демократії можна вважати лише групу людей, що складають так звану більшість. Але, незважаючи на це, демократія є однією з найважливіших гарантій свободи. Демократія – це єдиний метод мирної передачі влади. Не має жодних свідоцтв її ефективності, поки вона є, але як тільки її ліквідувати, наслідки будуть катастрофічні. Демократія – це щось на зразок щеплення від чуми, цінність її неявна, але першочергова.

Всі рішення, що втілюються, повинні бути одобрені більшістю суспільства. Також і застосування примусу неможливе без схвалення більшості. Проте влада більшості не повинна бути безмежною, меншість повинна також бути наділена певними правами. Втім, як правило, уряд насправді лише прикривається у своїх діях волею більшості чи навіть волею всього народу, чинячи за власним бажанням і на власний розсуд. Гаєк пише: «У складному сучасному суспільстві було б неможливо контролювати повсякденні рішення уряду, детально вникати в характер наявних в його розпорядженні ресурсів. Але це все ж означає, що

індивід повинен підкорятися лише тим розпорядженням, які випливають з принципів, схвалюваних більшістю <...>» [5, с. 330].

Фрідріх фон Гаєк вважає, що уряд має монополне право на насильство. Проте це право повинно бути суворо обмежене лише примусом до дотримання правил справедливої поведінки, так як їх розуміє більшість суспільства. Вихід можновладців за ці межі в разі використання насильства є свавіллям і знищує свободу. Саме дотримання меж використання примусу гарантує мирне співіснування суспільства і урядовців, що очолюють його.

Єдиним виправданням, що може мати монополія уряду на насильство, є підтримання життєздатного порядку. Але межі застосування примусу не повинні заходити далі дійсної необхідності. «Хоч коротким здається крок від уявлення, що обов'язковим для всіх може бути тільки схвалене більшістю, до віри, що рішення більшості обов'язкове для всіх, насправді таке зміщення акценту означає перехід до зовсім іншої концепції влади: від концепції влади з обмеженою задачею забезпечення порядку в стихійно розвиваючому суспільстві – до концепції необмеженої влади. Інакше кажучи, від системи, в якій ми за допомогою загально визнаної процедури вирішуємо, як влаштувати справи, які становлять спільний інтерес, ми переходимо до системи, в якій одна група людей може оголосити все, що йому до вподоби, справою, нагальною для всіх, і на цій підставі використовувати загально визнану процедуру для проведення своїх рішень в життя», – вважає Гаєк [5, с. 331]. Якщо при першій системі інститути прийняття рішень використовуються для підтримання миру і порядку, то при другій системі будь-яка організована частина суспільства отримує можливість поставити під контроль все суспільство в цілому. Припущення, що у своїх діях і бажаннях більшість виходить з принципів справедливості та чесності, має не більше підстав, чим припущення,

що цими ж принципами керується окремий індивід. Людина часто опиняється на роздоріжжі між власними бажаннями і відчуттям справедливості, що взаємовиключають одне одного. У процесі соціалізації суспільство вчить індивідів подавляти свої незаконні бажання, але інколи для їх опанування необхідно застосування сили легітимною владою. Сучасна цивілізація опирається на виховану в індивідах звичку підкорятися загально-визнаним правилам справедливої поведінки, які Гаєк називає цінностями. Головна особливість даних цінностей, на думку Гаєка, полягає в тому, що вони можуть бути виражені виключно в негативній, заперечуючій і забороняючій формі. Вони повинні зміцнювати впевненість індивіда в тому, що він має право досягати власних цілей, за власним розумінням, діючи в межах, що встановлюють цінності. Тільки в негативній формі правила-цінності допускають самоорганізацію суспільства, що служить індивіду та його потребам. «Ми повинні, нарешті, звикнути з незвичною ідеєю, що в суспільстві вільних людей верховна влада в нормальних умовах взагалі не повинна мати у своєму розпорядженні ніякої позитивно-наказової функції. Її функція може бути тільки заборонною; влада повинна забороняти, спираючись на існуючі правила так, щоб її верховне становище було обумовлено її вірністю встановленим загальним принципам», – переконаний Гаєк [5, с. 451].

Саме найкраще, що може дати уряд суспільству вільних людей, може бути висловлене лише у негативній формі. Ні людина, ні група людей не можуть вмістити у своїй свідомості тої безмежної кількості фактів, що визначають конкретний зміст людської діяльності. Саме принципова неможливість знати все залишає уряду єдиний шлях: сприяти або принаймі не заважати формуванню абстрактної схеми чи структури, в межах якої сподівання кожного індивіду приблизно відповідали би поведінці інших індивідів. І досягалося би це підкоренням всіх і кожного деяким негативним правилам чи заборонам, що не служать жодним приватним цілям. Уряд здатний забезпечити лише абстрактну форму того порядку, що утворюється під час співпраці індивідів, кожний з яких емпірично встановлює межі своєї праці, відштовхуючись від абстрактних і негативно сформульованих правил. Трьома ідеалами таких негативно сформульованих правил-цінностей є мир як заперечення війни, свобода як заперечення тиску і пригноблення та справедливість як заперечення свавілля. Гаєк пише: «Так само, як і у випадку інших важливих благ, таких як спокій, здоров'я, дозвілля або душевний світ, необхідні для людського існування умови зводяться тут скоріше до недопущення чогось негативного, ніж до досягнення чогось безумовно позитивного. У повсякденній мові слова «позитивний» і «негативний» сприймаються майже як синоніми добра

і зла. У результаті виникає відчуття, що негативна цінність є дещо протилежне цінності, антицінність, шкода. Внаслідок цієї аберації багато хто просто не може розглядити найбільших благ, які наше суспільство здатне нам запропонувати» [5, с. 452].

Примус вільних людей може бути корисним лише в одному винятковому випадку: якщо він спрямований на дотримання системи універсальних правил, що не направляють до якоїсь конкретної мети, а лише дозволяють індивіду створити приватну сферу своїх інтересів та захистити її від вторгнення інших – як окремих індивідів та груп, так і від уряду. Звідси виходить, що якщо найважливішою необхідністю для індивідів є захист їх свободи, честі, гідності, приватної власності та іншого, що утворює їхню життєву сферу від посягань сторонніх людей, включно з урядом, то необхідна лише така вища влада, яка це заборонить, при цьому не володіючи ніякими «позитивними» повноваженнями.

На перший погляд, концепція верховної влади, яка не віддає розпоряджень, виглядає дивно та протирічить звичному уявленню про владу, що є всесильною, всепоглинаючою, поєднуючою в собі всі можливі та неможливі функції. Але подібне уявлення помилкове. Воно може застосовуватися лише у випадках, коли є загроза війни, природних чи техногенних катаклізмів, які загрожують життю і здоров'ю людей та можуть зруйнувати існуючий суспільний порядок. Тільки у таких випадках є необхідність у «позитивній» верховній владі, в усіх інших випадках вона не потрібна і може завдати шкоду. «<...> найвищою мірою бажано, щоб верховна влада безпосередньо впливала з готовності її носіїв підкорятися якимось абстрактним правилам, в будь-яких обставинах вимагаючих неутручання в права і справи індивіда з боку урядових і приватних організацій. Влада, в нормальних умовах неухильно сповідуюча визнані принципи і спонукаюча (коли виникає необхідність) дотримуватися їх громадян, але не має у своєму розпорядженні (за відсутності зовнішньої загрози суспільству) право примушувати громадян до чого-небудь ще, – така влада може залишатися верховною, головувати над усіма органами урядової влади і навіть об'єднувати території з окремими, скажімо, регіональними урядами», – переконаний Гаєк [5, с. 453].

Фрідріх фон Гаєк вважає, що Шарль-Луї де Монтеск'є та батьки американської конституції, основувшись на дослідді Великобританії, сформулювали концепцію обмежуючої конституції, що стала взірцем, якого до сьогоднішнього дня дотримується ліберальний конституціоналізм. Їх головною метою було створення інституціональних гарантій особистої свободи, а механізмом досягнення став розподіл влади на законодавчу, судову і виконавчу. Проте такий розподіл влади на три складові частини не виправдав покладених

на нього сподівань. Уряди всіх країн змогли, часто навіть конституційними методами, узурпувати владу. «Перша спроба гарантувати захист особистої свободи за допомогою конституційних обмежень явно провалилася», – вважає Гаєк [5, с. 20].

Традиційну формулу конституціоналізму поєднали з концепцією демократії, що трактувалася як форма правління, в якій все вирішується волею більшості. Втрата віри у справедливість, яка незалежна від особистих інтересів, послідовне використання законодавчих повноважень для санкціонування насильства, що направлене не лише на запобігання протиправних дій, але й на досягнення конкретних результатів для певних осіб чи груп; також те, що законодавча функція та контроль над діяльністю уряду покладено на одні й ті ж представницькі органи. Все це призвело до розчарування в конституціоналізмі, саму конституцію почали сприймати як старомодний пережиток, якому не місце в сучасній концепції влади. Щоб виправити завдану шкоду, необхідно знайти нові інституціональні механізми, – робить висновок Гаєк [5].

Щоб зберегти вільне суспільство, необхідно розуміння трьох фундаментальних речей. «По-перше, існує різниця між організацією і самовиникаючим, або стихійним, порядком, і ця відмінність визначається тим, що в них переважають різні види правил або законів. По-друге, те, що сьогодні розглядається як «соціальна», або розподільна, справедливість, має сенс тільки в рамках першого роду порядку – в організації, але позбавлене всякого сенсу і зовсім несумісне зі стихійним порядком, який Адам Сміт назвав «Великим суспільством», а Карл Поппер – «Відкритим суспільством». По-третє, те, що панівна модель ліберально-демократичних інститутів, коли одне й те ж представницьке зібрання встановлює правила справедливої поведінки і спрямовує діяльність уряду, з необхідністю веде до поступової трансформації стихійного порядку вільного суспільства в тоталітарну систему, підпорядковану інтересам деяких коаліцій організованих інтересів», – вважає Гаєк [5, с. 21].

Всі ці негативні тенденції не є необхідним наслідком демократії, а створюються тільки конкретною формою необмеженої державної влади, з якою помилково поєднують демократію. Гаєк пише: «Якщо я правий, то виходить, що в панівній нині в Західному світі системи представницького правління, яку багато хто, помилково вважаючи її єдиною можливою формою демократії, вважає своїм обов'язком захищати, вбудований механізм, що веде від ідеалів, для служіння яким вона призначена. Чи можна заперечувати, що після прийняття цієї форми демократії ми почали відходити від ідеалу особистої свободи, надійнішим захистом якої вона вважалася, і тепер дрейфуємо до системи, до якої ніхто не прагне» [5, с. 22].

Рано чи пізно люди виявлять, що вони опинилися у повній залежності від чужих, замаскованих

у законну форму інтересів. Ніколи ще в історії людства уряди не були так залежні від багаточисельних груп інтересів. Наш час – це час лобізму, що неявно нівелює демократію. Якби демократичні уряди були справді зв'язані бажаннями народних мас, то не було би підстав для розчарування в демократії. Але фактично демократичні уряди служать кільком груповим інтересам соціального конгломерату, що складається з організованих груп. Якщо не обмежити владу демократичних урядів, вони будуть постійно змушені збирати й утримувати парламентську більшість, задовільняючи для цього вимоги багатьох різноманітних груп інтересів. І кожна група інтересів буде погоджуватися на преференції для інших груп за умови надання їй не менших благ. Така торгівельна демократія не має нічого спільного із самою сутністю демократії. Фрідріх фон Гаєк пише: «Коли я говорю, що слід обмежити демократичне правління, я зовсім не маю на увазі, що повинна бути обмежена демократія. Обмежена повинна бути влада, будь-яка влада, але особливо демократична. Всемогутній демократичний уряд саме внаслідок необмеженості своєї влади стає іграшкою в руках організованих інтересів, бо має догоджати їм, щоб забезпечити собі більшість» [5, с. 420].

Самим важливим поняттям ліберального конституціоналізму є поняття закону. Тому коли було спотворено зміст цього поняття, втратили значення і всі інші принципи. Проте тільки обмеження влади законом здатне забезпечити індивідуальну свободу. Конституційні правила – це не правила поведінки, а правила організації правління, тому як і будь-яке публічне право можуть часто мінятися, на відміну від приватного права, де часті зміни неможливі. Демократичний ідеал перемиг, але це призвело до того, що повноваження видавати закони та директиви отримало одне й те ж представницьке зібрання. В результаті вища урядова влада має можливість видавати вигідні для самої себе закони в залежності від власних потреб і уподобань. Природно, це позбавило уряд необхідності підкорятися закону. Хто може змінювати закон, той має ключ до необмеженої влади. «Так була знищена первісна віра в те, що демократія, оскільки вона означає підпорядкування волі більшості, робить все в загальних інтересах», – вважає Гаєк [5, с. 422]. В результаті сама концепція закону втратила значення. Законами стало вважатися все, що приймають законодавчі збори. Правління стало основною функцією законодавчого органу, а вироблення законів – лише додатковою і побічною. Якщо суверенний парламент може приймати закони і видавати директиви, тобто фактично правити, то таке правління стає свавільним. Всесильність парламенту є загрозою для свободи індивіду – або вільний парламент, або вільний народ. Свобода можлива лише за умови обмеження влади, будь-якої, навіть демократичної.

Уряд же в таких умовах змушений роздавати спеціальні блага та пільги, щоб утриматися у влади. Тобто фактично купувати собі владу за допомогою дискримінації тих, кому пільги не дісталися. Гаєк пише: «Чому я вважаю це дискримінацією? Тому що сприяти вирівнюванню матеріального становища людей, дуже неоднакових в сенсі визначаючих життєвий успіх властивостей, на ділі означає неоднаковий до них підхід і передбачає чинсь дискримінацію» [5, с. 424]. Принцип рівності всіх перед законом не можна порушувати навіть ради благочинних цілей. Безплатна роздача за рахунок когось невідомого іншого перетворюється на купівлю підтримки груп інтересів. Ні парламент, ні уряд не повинні бути органами благодійності. Пільги різноманітним групам за рахунок всього суспільства швидко втрачають ознаки справедливості та стають купівлею голосів, фактично легалізованою корупцією. Така корупція виникає всюди, де підтримка більшості залежить від пільг для незадоволених своїм становищем груп інтересів. На думку Гаєка, окремо цьому можуть протистояти і парламент, і уряд. «Окремо такому тиску можуть чинити опір і законодавчий орган, який розробляє загальні правила, і уряд, що застосовує примус єдино, щоб забезпечити дотримання цих правил, змінювати які він не має права. Але збори, що сполучають ці дві функції, чинити опір не можуть» [5, с. 424].

Поза сумнівом, що номінально необмежене суверенне представницьке зібрання вперто тяжіє до розширення своєї компетенції. І це можливо виправити тільки одним способом, а саме – розподілом верховної влади між двома різними демократично вибраними зібраннями. Тобто застосувати принцип розподілу влади на вищому рівні. Можливі дві палати, склад яких повинен бути суттєво відмінним, тому що одна з них буде законодавчою, її функція – представляти переконання народу відносно того, які дії уряду є справедливими, а які – ні. Інша палата буде правити, тобто втілювати волю народу, застосовуючи владу в межах правил, що напрацювала перша палата. Сучасні парламенти більш придатні для функцій другої палати, тобто правління, та мало придатні для законодавства.

Розвиток представницьких інститутів йде помилковим шляхом. Законодавство, тобто виробка правил справедливої поведінки, та тісно пов'язане з цим направлення роботи уряду із втілення конкретних завдань безнадійно переплуталися. Термін «закон» перестав означати тільки універсальні правила справедливої поведінки. Розподіл влади на судову, законодавчу і виконавчу не вдався. Робота зі складання правил справедливої поведінки і робота з направлення дій уряду не повинні довірятися одному органу. Гаєк пише: «Такий поділ завдань поступово виявив би відмінність між правилами справедливої поведінки та інструкціями уряду. Скоро виявилось б, що необхідна

верховна судова влада, здатна вирішувати конфлікти між двома представницькими органами. З практики цих конфліктів ясніше виявиться відмінність між двома родами правил: відбудеться розмежування права приватного (куди входить і кримінальне) і публічного, тоді як в даний час вони змішуються, оскільки обидва підпадають під поняття закону» [5, с. 428]. Замість цього склалася ситуація, за якої поєднання двох різних функцій в руках одного органа сприяло нівелюванню концепції закону, роблячи її все більш невизначеною. Необхідне розмежування є непростим, але можливим. Важливо, щоб розподіл влади між двома представницькими органами було здійснено таким чином, що законодавство і правління велися демократично, але двома різними органами.

Для втілення своїх ідей Фрідріх фон Гаєк пропонує внесення змін до конституції. Перша стаття повинна проголошувати право індивіду робити все, що він бажає, за винятком тих його дій, що протирічать правилам справедливої поведінки. Ці правила можуть змінювати тільки Законодавчі Збори, що підкоряються універсальним правилам, які застосовуються до будь-якої кількості випадків сьогодні та в майбутньому, але без права застосовувати ці правила до приватних випадків. Перша стаття повинна містити визначення закону в загальних рисах. Це дозволить судам вирішувати, чи володіють постанови Законодавчих Зборів властивостями, що роблять їх законами в цьому відношенні. Гаєк переконаний: «Необхідно домогтися, щоб закон міг бути застосований до невизначеного числа випадків в майбутньому. Визначення закону має забезпечити створення та збереження абстрактного порядку, чий конкретний зміст непередбачуваний. Це визначення не повинно мати на увазі досягнення якихось конкретних цілей. Нарешті, воно повинно виключити можливість таких постанов, які прямо або побічно мали б на увазі інтереси тих чи інших розпізнаваних індивідів або груп» [5, с. 431]. Основна стаття Конституції повинна визначати не функції уряду, а межі його права на застосування примусу. Також вона повинна обмежувати ресурси, що може використовувати уряд під час надання послуг громадянам.

Жодне із таких традиційних прав людини, як свобода слова, совісті, об'єднань, друку, недоторканість приватної власності, не є абсолютним. Свобода слова, наприклад, не означає свободу брехати. Фундаментальні права – це не всі права людини, що необхідно захищати. Насправді, всі права, що складають свободу індивіду, просто не можуть бути перераховані. На жаль, зусилля, що спрямовані на розширення концепції прав людини, через включення економічних і соціальних прав заізнисилися та містять багато помилкового. Проте розширити цю концепцію необхідно. Технічний прогрес може змінити в майбутньому важливість

тих чи інших свобод. Головна мета Конституції в тому, щоб не допустити свавільних обмежень і примусу, навіть з боку законодавців. Фундаментальні права захищають свободу тим, що заперечують свавілля і примус. Насильство з боку влади може бути використано тільки для дотримання універсальних правил справедливої поведінки та для збору податків.

Індивіда можна обмежити тільки в тому, що стосується вторгнення в захищену приватну сферу інших, але він абсолютно не повинен бути обмежений в усьому, що стосується його особистої приватної сфери або приватної сфери тих, хто добровільно погодився на його вторгнення.

Ідея двох представницьких органів з різними функціями не нова. Найзручніше їх було би називати Законодавчі Збори та Урядові Збори. Законодавчі Збори змогли би ефективно контролювати рішення Урядових Зборів тільки в тому випадку, якщо склад їх обох буде визначатися по-різному, тобто через різні виборчі системи та на різні строки. Регулярні вибори важливі тим, що заставляють депутатів враховувати потреби виборців, змушують їх групуватися в партії і роблять залежними від загальнопартійних цілей, зобов'язують дотримувати встановлених програм дій. Виборці, у свою чергу, будуть вибирати тих кандидатів, переконання яких знають і схвалюють, якщо депутати будуть позбавлені можливості роздавати блага та привілеї. «Таким чином, для законодавчої роботи слід, мабуть, вибирати чоловіків і жінок зрілого віку на порівняно довгий термін, скажімо, на п'ятнадцять років, так щоб їх не турбувала перспектива перевиборів. Щоб зробити їх повністю незалежними від партійної лояльності і дисципліни, їх не слід переобирати на другий термін, а після закінчення терміну в них не повинно бути необхідності повертатися до ринкової системи відносин, щоб заробляти собі на життя; нехай їм буде гарантована робота на громадській ниві в нейтральній і почесній ролі, наприклад, суддів. Завдяки всьому цьому під час служби вони не залежатимуть від підтримки партій і не дбають про своє майбутнє», – робить висновок Гаєк [5, с. 435]. Позбавляти депутатів мандату можна тільки у випадках негідної поведінки чи нехтування своїми обов'язками. Хоча депутати Законодавчих Зборів повинні бути повністю незалежні від урядових організацій, все ж таки певний контроль має бути. Найкраще, щоби його виконував Сенат, який складатиметься із колишніх депутатів Законодавчих Зборів та буде вповноважений позбавляти мандату.

Зразком для Урядових Зборів, на думку Гаєка, є сучасні парламенти, оскільки вони, головним чином, займаються урядовими задачами. Вони повинні регулярно переобиратися за партійним принципом. Повноважним керівництвом Урядових Зборів має стати виконавчий комітет більшості. Він контролюватиметься і критикуватиметься опози-

цією. «Єдине, чим урядове зібрання в нашій схемі буде відрізнятися від існуючих нині парламентів, полягає в тому, що йому у всіх своїх рішеннях доведеться дотримуватися правил справедливої поведінки, встановлених і оновлюваних законодавчими зборами. Урядові збори не зможуть віддавати приватним особам ніяких розпоряджень, які не були б передбачені правилами справедливої поведінки. В рамках цих правил, однак, уряд буде повним господарем в організації апарату управління і зможе самостійно приймати рішення про використання довірених йому матеріальних і людських ресурсів», – вважає Гаєк [5, с. 440].

У завдання Законодавчих Зборів не входить складання Конституції та внесення поправок до неї. Конституція повинна бути повністю складена з організаційних правил і торкатися матеріального права через універсальні правила справедливої поведінки лише шляхом встановлення самих загальних атрибутів. Конституція є своєрідною надбудовою, що захищає закон і гарантує його безперервний розвиток. Також вона запобігає змішуванню таких двох функцій влади, як обов'язок стежити за дотриманням правил, на яких тримається суспільний порядок, і обов'язок надання послуг урядом громадянам. Конституція розподіляє і обмежує владу, але не дає жодних вказівок, як влада повинна користуватися. Правила справедливої поведінки будуть розвиватися Законодавчими Зборами, що обмежені Конституцією, яка визначає загальні атрибути підлягаючих обов'язковому дотриманню правил. Урядові Збори і уряд як їх виконавчий орган будуть обмежені й правилами Конституції, і правилами справедливої поведінки, що розроблені Законодавчими Зборами. Це і є правління в рамках закону, на думку Гаєка. Уряд як виконавчий орган Урядових Зборів буде зв'язаний рішеннями Зборів, таким чином, стаючи окремою складником структури влади. Також адміністративно-бюрократичний апарат можна вважати окремим складником влади. За такої організаційної будови влади ніяка з її складових частин окремо не може бути носієм суверенітету. Оскільки влада уряду обмежена, він не може суверенним, у розумінні володіння нічим не обмеженою владою. Віра в необхідність існування необмеженої влади в останній інстанції є помилковою та ґрунтується на уявленні, що всі закони – результат волюнтаристських рішень законодавчого органу. Уряд ніколи не є породженням беззаконня, він існує лише постільки, поскільки виправдовує надії суспільства, що чекає від уряду дотримання його уявлень про справедливість.

Справедливість – критерій людського світосприйняття. Правила справедливої поведінки для Гаєка – це правила, що незалежні від цілей, служать утворенню стихійного порядку та від-

мінні від цілеспрямованих правил свідомої організації. Стихійний порядок, що вони утворюють, Гаск називає «Відкритим суспільством». Правила справедливої поведінки не варто розглядати як закони. Також не варто вважати, що кожне окреме правило, що є частиною системи правил справедливої поведінки, само по собі є правилом, що визначає справедливу поведінку. Виникнення Відкритого суспільства в історичному вимірі – зовсім недавня подія. Людина ще не встигла остаточно звільнитися від спадку досвіду, що накопичився за тисячі років розвитку. Спротив новим моральним уявленням Відкритого суспільства було також посилено тим, що вони незкінченно розширили коло інших людей, по відношенню до яких необхідно дотримуватися правил справедливої поведінки. Втім, іншої дороги до суспільства вільних людей не має, – переконаний Фрідріх фон Гаск.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уэрта де Сото Хесус. Австрийская экономическая школа: рынок и предпринимательское творчество / Хесус Уэрта де Сото ; пер. с англ. Б.С. Пинскера; под ред. А.В. Куряева. – Челябинск : Социум, 2009. – 202 с.
2. Хайек Фридрих Август фон. Дорога к рабству / Фридрих Август фон Хайек ; пер. с англ. М. Гнедовский. – М. : Новое издательство, 2005. – 264 с.
3. Хайек Фридрих Август фон. Индивидуализм и экономический порядок / Фридрих Август фон Хайек ; перев. с англ. О. Дмитриева. – Челябинск: Социум, 2016. – 432 с.
4. Хайек Фридрих Август фон. Пагубная самонадеянность Ошибки социализма / Фридрих Август фон Хайек ; под ред. У.У. Бартли III ; пер. с англ. Елены Осиновой ; под ред. Елены Гордеевой ; научное редактирование Ростислава Капелюшникова – М. : Изд-во «Новости» при участии изд-ва «Catallax», 1992. – 304 с.
5. Хайек Фридрих Август фон. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Фридрих Август фон Хайек ; пер. с англ. Б. Пинскера и А. Кустарева ; под ред. А. Куряева. – М. : ИРИСЭН, 2006. – 644 с.
6. Хайек Фридрих Август фон. Судьбы либерализма в XX веке / Фридрих Август фон Хайек ; пер. с англ. Б. Пинскера ; под ред. Т. Даниловой и А. Куряева. – М., Челябинск : ИРИСЭН, Мысль, Социум, 2009. – 337 с.
7. Хайек Фридрих Август фон. Частные деньги / Фридрих Август фон Хайек ; перев. с англ. М. Лозинского. – М. : Институт Национальной Модели Экономики, 1996. – 240 с.